

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

**ХОРАЗМ МАЪМУН
АКАДЕМИЯСИ
АХБОРОТНОМАСИ**

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

**3 май — Жаҳон матбуот эркинлиги
кунига бағишланган махсус сон**

Бош муҳаррир:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Ҳасанов Шодлик Бекпўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Таҳрир хайати:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Абдуллаев Баҳром Исмоилов, ф-м.ф.д.

Абдуллаев Равшан Бабажонович, тиб.ф.д., проф.

Абдуҳалимов Баҳром Абдурахимович, т.ф.д., проф.

Аимбетов Нагмет Каллиев, и.ф.д., акад.

Бабаджанов Хушнот, ф.ф.н., проф.

Давлетов Санжар Ражабович, тар.ф.д.

Дурдиева Гавҳар Салаевна, арх.ф.д.

Дўсчанов Бахтиёр, тиб.ф.д., проф.

Ибрагимов Бахтиёр Тўлаганович, к.ф.д., акад.

Жуманиёзов Зоҳид Отабоевич, ф.ф.н., доц.

Кадиров Шавкат Юлдашев, қ/х.ф.н.

Қутлиев Учқун Отобоевич, ф-м.ф.д.

Ламерс Жон, қ/х.ф.д., проф.

Майкл С. Энжел, б.ф.д., проф.

Мирзаев Сирожиддин Зайниев, ф-м.ф.д., проф.

Рахимов Раҳим Атажанович, т.ф.д., проф.

Рўзибоев Рашид Юсупович, тиб.ф.д., проф.

Рўзимбоев Сапарбой, ф.ф.д., проф.

Рўзметов Бахтияр, и.ф.д., проф.

Садуллаев Азимбой, ф-м.ф.д., акад.

Салаев Санъатбек Комилов, и.ф.д., проф.

Сирожов Ойбек Очилов, с.ф.д., проф.

Сотилов Гойипназар, қ/х.ф.д., проф.

Тоғжибаев Комилжон Шаробитдинов, б.ф.д., академик

Холматов Бахтиёр Рустамович, б.ф.д.

Чўпонов Отаназар Отожонович, ф.ф.д., доц.

Шакарбоев Эркин Бердикулович, б.ф.д., проф.

Эрматова Жамила Исмаиловна, ф.ф.н., доц.

Эшчанов Рузумбой Абдуллаевич, б.ф.д., доц.

Ўразбоев Ғайрат Ўразалиевич, ф-м.ф.д.

Ўразбоев Абдулла Дурдиевич, ф.ф.д.

Ҳажиева Мақсуда Султоновна, фал.ф.д.

Ҳасанов Шодлик Бекпўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал.-№Махсус сон (76), Хоразм Маъмун академияси, 2021 й. – 162 б. – Босма нашрнинг электрон варианты - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси минтақавий бўлими – Хоразм Маъмун академияси

МУНДАРИЖА
АРХИТЕКТУРА ФАНЛАРИ

Шнекеев Ж.К. Буюк ипак йули ва ер ости йулакчаси 5

БИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Самандаров Э.И., Машарипов И.Г., Пирова М.Қ., Назарова Г.Б. Вешенка кўзкоринини уй шароитида етиштириш 8

КИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ

Bozorov M.M., Fayziev Sh.Sh., Bozorov M.M. Determining the absolute height of the ground using the global mapper program and creating the relief of eroded lands on the basis of an automated system 11

ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Djumanova A.B., Artikova R.A. “Yo’lovchi vagonlarni ta’irlash zavodi” AJ moddiy resurslardan foydalanish samaradorligiga oshirish yo’llari 16

Бабаханова Н.У., Султанова С.М. Особенности статистического анализа грузоперевозок АО «Ўзбекистон темир йўллари» 19

Султанова С.М., Нурматова И.А. Темир йўл транспорти саноат корхонасининг солик юки тахлили 23

Хамдамов Б.К., Бабаханова Н.У., Эргашев Ш.В. Стандартизация бухгалтерского учета на основе мсфо в ходе реформирование транспортной системы в Республики Узбекистан 25

ТАРИХ ФАНЛАРИ

Ahmadov A.A. Vuxoro va Afg’oniston munosabatlari tarixi 30

Абдуллажанова Н.Т. Шарқшунос олим У.Каримовнинг берунийшуносликка кўшган ҳиссаси хусусида 34

Йўлдошев А.Б. Тожикистонда ўзбеклар сони ва уларнинг тарқалиши тарихидан 38

Тошпўлатов Б. Самарқанд давлат тиббиёт институти тарихига назар 40

Умарова Р.Ш. Беруний фалсафий қарашларининг назарий-ғоявий манбалари 43

Ҳайтов Х.А. Хўжа Насриддин Афанди халқ қахрамони сифатида 45

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Abduraxmonova H. Political communication in the context of media digitalization 49

Alibekova R.X. Rus tili darslarida interaktiv usullardan foydalanish 51

Allanazarova S.X. Atoqli otlar onomastikasining ilmiy va amaliy jihatlari 53

Almardanova Z.Ch. The using media technology in the teaching foreign language as communicative language learning 54

Amanlikova N.R. The use of innovative technologies in language learning 56

Babakulova L.R. Gidrotexnika terminlari haqida tushuncha 58

Burxanova G.M. Agrar universitetida kompetensiyani rivojlantirish sifatida rus tilini o’rganishning faoliyati va kommunikativ jihatlari 60

Ganixanova M.B. The using media materials in the teaching foreign language 62

Gaybullayeva Kh.M. Interaction of contrasting linguistics and translation theory 64

Isanova F.T. Objectives and principles of learning english language as a second foreign language in an agrarian university 66

Khaitova D. Basic theoretical and methodical aspects of teaching English language 67

Khujanova M.I., Yuldashev Sh.B. Features of teaching english language and literature 70

Mamedova N.Z. Universitetlarda rus tili darslarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish 72

Meyliyeva G. Distance learning – type of the modern education in Uzbekistan 73

Mirkasimova M.B. Innovative technologies for training foreign language in the high education 75

Mirzakulov I.N. Formation of professional competence of students of technical university 78

Muxitdinova D.X. Agrar universiteti talabalari uchun rus tili darslarida loyiha faoliyatini tashkil etish tizimi 80

Narmurodova G. Verbalization of condolences in Uzbek and English lingvoculture 81

Nurmatova G.T. Developments in english for specific purposes: a multi-disciplinary approach 84

Saidova Z.U. Optimal methods of teaching English grammar 86

Saydikramova U.X. Methods of active learning in English lessons 88

Suyarova Sh.T. Pedagogical conditions for the development of a student’s concept when learning a foreign language at an agrarian university 90

Umarova L.N. Interactive technologies in the teaching foreign language 92

Valieva H.S. Organization of independent work of students in the study of foreign language 94

Xamrayeva N.X. Modern pedagogical technologies in the teaching foreign language 96

3 май — Жаҳон матбуот эркинлиги кунига бағишланган махсус сон

Xodjayeva D.I., Xusenova M.O. Fonetikaning o`rganish sohasi va uning turlari	98
Yavminova N.M., Qurbonova G.Yu. Innovative approach to learn English language	102
Yokubova Sh.Yu. Obyektli birikmalar poetik nutq vositasi sifatida	104
Yusupova N.N. Transformation of the acquired knowledge of a foreign language in the process of globalization	106
Алленова И.В. Внедрение инноваций в систему высшего образования Узбекистана	108
Ачилов М.Н. Ибора ва бирликларнинг таҳлилида этнографиянинг роли	110
Базарова У.М. Олий ўқув юрти талабаларининг инглиз тили дарсларида маънавий – эстетик тарбиялашнинг диагностикаси	114
Бобожонов Б. Формирование культуры речи у студентов высших учебных заведений через преподавание немецкого языка	116
Ганиева Г.З. Инглиз тили топонимик луғати таҳлили	118
Джаббаров Ш.Х. Концепт лингвокультурологик категория сифатида	122
Каримова Ж.Ш. Синонимические отношения между фразеологическими единицами с компонентами – названий флоры	124
Киличева Ф.Б. Эвфемизмы в современном русском языке	127
Кузибаева Р.Ш. Использование современных педагогических технологий на уроках русского языка	128
Кузибаева Р.Ш. Роль русского языка в формировании мировоззрения студентов высших учебных заведений	130
Мадаминова Н.Р. Основные вехи развития композитообразования	132
Рўзиева Д.С. Интеллектуал роман генези специфик таснифи	135
Рузиева Н.Х. Инглиз тилида хушмуомалалик категориясининг социолингвистик таҳлили-хушмуомалалик, мавқе ва контекст	139
Сафармахматова З.Н. Паремииологик бирликлар тушунчаси ва унинг таркибий-типологик хусусиятлари	142
Ташева У.Т. Методы совершенствования преподавания русского языка в высших учебных заведениях	146
Турманов Т.М. Грамматические навыки и методы формирования навыков во французском языке	148
Хакимджанова М.Э. Использование мотивационных возможностей игровых технологий при изучении русского языка	150
Хакимджанова М.Э. Классификация единиц речевого этикета изучаемого языка в учебных целях	152
Шевцова О.В. Аспекты изучения категории количества	154
ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
Каримбоева С. Организация самостоятельной работы студентов при изучении высшего образования	158
Мирзаева М.Н. Техника олийгоҳи талабаларининг касбий компетентлигини ривожлантириш бўлажак мухандислар касбий шахсини шакллантириш	160

Гомернинг иккинчи асари «Одессия» достонида Троя урушининг бош қахрамонларидан бири, Итака подшохи Одессиянинг қизикарли саргузаштлари ҳикоя қилинади. Троя жанги тугугач Одессия ўз лашкарлари ҳамда Троя урушида қатнашган баходир ҳамроҳлари билан биргаликда кемаларга ўтириб юртига қайтади. Бироқ Одессиянинг душмани бўлган денгиз маъбуди Посейдон унинг йўлида дахшатли тулқинлар қутариб, пахлавоннинг бошига куп мусибатлар солади. Троя уруши тугагандан кейин яна у йил давомида Одессия ўз ватанига қайтолмасдан денгиз тулқинларида, бегона юртларда сарсон-саргардон дайдиб юради, унинг бошидан анча дахшатли можаролар азиятлар кечади.

Ёзувчи билан адолатли ҳукмдор, лашкарнинг мард қахрамони ҳар қандай машаққат ва азобларга бардош бера олишини талқин этган. Чунончи, ўз ватани ва халқи манфаати обрўи учун шу юрт ўғлонлари ҳеч қандай қийинчилик ва азоблардан чекинмайдилар. Бу асар улкан қахрамон руҳига бағишланади.

Ҳар икала дoston, халқ оғизаки адабиёти асосида яратилмиш эпопеянинг яни баходирлик ҳақида ҳикоя қилувчи қахрамонноманинг мумтоз намунаси. Аммо «Илиада» ҳамда «Одессия» дostonларининг бадиий даражаси, сюжет қурилиши, санъат воситалари ибтидоий жамият халқ ижоди асарларига хос оддийликдан, соддаликдан аллақанча юқори туради. Аввало, икала поэманинг мазмуни ёлғиз бита қахрамон атрофида эмас, ҳатто яқка ягона бир воқеа теварагида айланади, чунончи «Иллиада» адибнинг бутун диққатти асарнинг бош қахрамо аҳлининг ғазабига қаратилган булиб қолган воқеалар анашу машум ғазаб билан боглик холда тасвиру тдқиқи этилаи. Китобхондаги таъсуротнинг тўлиқ булиши учун асар давоида адиб йўл йулакай лирик чекинишлар қилиб, турли – туман қизикарли воқеа ҳодисалар билан асосий сюжет куламини тулдириб кенгайтириб боради.

Худи шундай уйғунлик мухтасарлик «Одессия» достонида ҳам кузга яқкол ташланиб туради. Жафокаш Одессиянинг ўз ватанига қайтиши ва сафар мобайнида унинг бошидан кечган мушкулотлар учраган ажойибот ва ғаройиботлар- асарнинг асосий –поетик жозибаторлигини белгиланган.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РҲХАТИ:

1. Қуръони Қарим. Ўзбекча изоҳли таржима. Таржима ва изоҳлар. Алоуддин Мансур. «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни. Тошкент. 1992, 15-бет.
2. Шавкат Мирзиёев Милий тараққиёт йналишни йўналтиришга қаратилган қатъият билан давом эттириб, янги вақтга кўтарамиз. 1-жилд. Тошкент- «Ўзбекистон»-2018, 18-бет
3. Миллатлараро муносабатлар соҳасида Ўзбекистон Республикаси давлат сиёсати концепциясини тасдиқлаш тўғрисида (Ўзбекистон Республикаси фармони). «Халқ сўзи», 2019 йил 19-ноябр.
4. Адабиёт назарияси. Исажон Султон. -Т.: Ўқитувчи, 1986

УЎК 81-11

ИНГЛИЗ ТИЛИДА ХУШМУОМАЛАЛИК КАТЕГОРИЯСИНING СОЦИОЛИНГВИСТИК ТАҲЛИЛИ- ХУШМУОМАЛАЛИК, МАВҚЕ ВА КОНТЕКСТ

Н.Х. Рузиева, ўқитувчи, Бухоро давлат университети, Бухоро

Аннотация. Мақолада ҳурмат категориясининг ўзига хос хусусиятлари ва ҳурмат стратегияларини фаоллаштирувчи лисоний воситалар тузлиши жиҳатидан ўзаро фарқи ўрганган. Ҳозирги замон тилишуосларининг мазкур муаммога доир қараш ва таълимотлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: соционпрагматика, ҳурмат тамойили, ижтимоий статус, «салбий» ва «ижобий» образлар, маданият статус, салбий ҳурмат стратегияси, мулоқот акти, образни сақлаш- қадрлаш

Аннотация. В статье исследуются особенности категории вежливости и различие структуры лингвистических средств активизирующие стратегии вежливости. Приводится анализ взглядов и учений современных лингвистов касательно данной проблемы.

Ключевые слова: соционпрагматика, принцип вежливости, социальный статус, «негативный» и «положительный» образ, статус, стратегия негативной вежливости, коммуникативный акт, акт спасения образа

Abstract. *The article investigates the features of the category of the politeness and the difference of the structure of the linguistic means activating the strategies of politeness. The analysis of views and doctrines of modern linguists concerning this problem has been provided.*

Key words: *sociopragmatics, politeness principle, social status, negative face and positive face, cultural status, negative politeness strategy, speech act, face saving act*

Хушмуомалалик категориясининг бир фактори бўлган ишдаги мавқе ва лавозим масаласи мулоқотнинг самарали кечишини таъминловчи бир омил ҳисобланади. Тил эса ўз навбатида ишдаги мавқени ифодалашнинг муҳим воситаси ва шу билан бирга ижтимоий воқеликни қуришда жуда муҳим таркибий қисм ҳисобланади.

Мисол 1.1

Матн : Идорада ишловчи тижорат ташкилотнинг лойиҳа жамоаси одатий ҳафталик йиғилиши.

1 **har:** look's like there's been actually a request for screendumps

2 I know it was outside of the scope

3 but people will be pretty worried about it

4 **cla:** no screendumps

5 **matt:** we-

6 **cla:** no screendumps

7 **peg:** [sarcastically] thank you Clara

8 **cla:** /no screendumps\

9 **matt:** /we know\we know you didn't want them and we um er/we've\

10 **cla:** /that does not\ meet the criteria

[several reasons provided why screendumps should be allowed]

11 **cla:** thanks for looking at that though

12 **san:** so that's a clear well maybe no

13 **cla:** it's a no

14 **san:** it's a no a royal no

15 **cla:** did people feel disempowered by that decision

16 **peg:** [sarcastically] no

Келтириб ўтилган идора мажлисидан олинган матнда юқори лавозим эгаси ва ходимларнинг ўртасида кескин таранг вазият ва бошлиқнинг ходимлар билан муносабатидаги қўполликни ифодаловчи воситаларни кўришимиз мумкин. Шунингдек, бунда иш шароитида қўлланиладиган сўз ва ибораларни кузатиш мумкин.

Келтириб ўтилган мажлис матнидан шуни билиш мумкинки, лойиҳа жамоаси иш бўйича бошқа ходимларга кўрсатма бериш ҳақида суҳбатлашяптилар. Бир неча ҳафтадан бери ишлаб келаётган гуруҳда Клара (Clara) бош директор, Сенди (Sandy) эса менежер. Клара бошлиқ сифатида ўз нутқида “no screendumps” (4,6,8-қаторларда) директивини аниқ ва тақрорий тарзда қўллаши унинг ташкилотдаги мавқеини юқорилигини исботлайди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб шуни айтиш жоизки, иш жойида мавқе бир неча йўллар ва лисоний воситалар билан намоён бўлиши мумкин экан. Мисолда келтирилган Кларанинг авторитар мавқеи ўз иш жойида ходимларнинг ривож этиши керак бўлган қоидаларни ўрната олган. Бу эса матнда хушмуомалалик ва ижтимоий фактор бўлган мавқени ифодаловчи тил воситалари орқали намоён бўлади[1,2].

Шундай қилиб, юқоридаги мисоллар таҳлилидан кўришиб турибдики иш жойида мавқе ва хушмуомалаликнинг ифодаланишида контекст муҳим аҳамият касб этади. Ҳар қандай жумла, иборанинг контекстда қандай ифодаланиши адресатнинг асосий мақсадини тушуниш мумкин. Масалан, узоқ муҳокаманинг сўнггида айтилган розилик ибораси бўлган “yes” жумласининг ифода мазмуни шошилиб тезда айтилган “yes” иборасидан мазмунан фарқ қилади.

Ўзбек ва чет эл тилшунослигида ҳозирги кунда гендер мавзуси бўйича қатор илмий изланишлар олиб борилган. Аммо ҳурмат категориясининг гендерлик хусусиятлари инглиз ва ўзбек тилларида ҳанузгача қиёслаб ўрганилмаган.

Г.А.Брандт гендер – маданият таъсири остида бўладиган, маънавий жиҳатдан аёл ва эркекларнинг нутқий, ҳулқ-атворий томонларини баҳолай оладиган хусусиятлар мажмуидир, деб қарайди.

Гендер муносабатлари жамият ижтимоий уюшмасининг муҳим элементи ҳисобланади. У кишилар орасидаги муносабатларни аниқлайди. Дунё маданиятларида шахснинг ҳулқ-атвориодатда жинсга нисбатан ажратилади. Бу эса ўз ўрнида жамият талаб этган маълум ижтимоий қонуниятларга аёллар ва эркекларнинг риоя қилишларини билдиради.

Ж.Лакоффнинг таъкидлашича, муомала жараёнида аёллар юқори даражадаги эмпатия ва ўз суҳбатдошига нисбатан мослашиб кетиш каби хислатлар билан фарқланади, ўз суҳбатдошининг мулоҳазаларини диққат билан тинглаб, мулоқот жараёнида устун бўлишга ҳаракат қилмайди. Эркеклар эса суҳбат чоғида яна ҳам жиззакироқ, шароитни назорат қилишга интиладилар, ўзаро келишишга ҳаракат қилишади, деб билади. У шуни ҳам таъкидлайдики, инглиз тилида қайд этилган хусусиятларга қўшимча қилган ҳолда, аёллар тасдиқ сўроқ гапга тушувчи интонация кўллаш ўрнига кўтарилиувчи интонациядан, семантик жиҳатдан чуқур маънога эга бўлмаган лексика, одатий аёллар фаолиятини тасвирлайдиган махсус ўзлаштирма сўзлардан, сўзлаётган нутқни кучли хис-ҳаяжон маъноларни ифодаловчи тил воситалари ва модал юктамалардан кенг фойдаланишади[3].

Демак, аёл ва эркек борлиқни турлича қабул қилади ва баҳолайди. Нутқий муомаланинг гендер ўзгарувчанлиги тилнинг турли сатҳларида, яъни фонетик, лексик, грамматик, семантик сатҳларда намоён бўлади. Гендер муносабатлар фақатгина кодланган кўринишда ишлатилмай, балки нутқ ҳодисасининг мавзулар мажмуи ва хусусиятини юзага келтиради.

Ҳурмат категориясига тегишли гендерлик хусусиятларнинг лексик сатҳда акс этадиган мисоллар билан айтиб ўтилган фикрларни изоҳлашга эътиборимизни қаратсак:

1. – **I am sorry, If I sounded like o pompous ass in there. It was just such a ...**
- **No, you were perfectly right, Edward. Why on earth should they have chosen me?**
- **Honey, you would probably make a great ambassador or ambassadress, or ...**
- **I (Mary) still can't believe it.**
- **You are really excited about this, are not you?**
- **Of course I am. Wouldn't you be?**
- **It is a great honor, honey, I am sure, it is not one they would offer lightly.**

Юқорида келтирилган эр-хотин орасидаги суҳбатда, оилада, одатда, эркек кишидан пастроқ поғонага эга бўлган аёл эндиликда тенг ҳуқуқли ва ўзининг фикрини тўғридан-тўғри ўзига ишонган ҳолда ифода этипти, эркек эса аксинча, аёл кишининг кўнглини оғритиб кўймаслик мақсадида «I'm sorry, honey» ифода воситалари ва тасдиқ сўроқ гапдан фойдаланиб, ўз нутқини юмшатишга ҳаракат қилипти.

2. Чанқаб кетдим. Совуқ сув йўқми?

Салтанат: «Вой тавба», кичкина болага ўхшайсиз-а, кўчадан сув-сув бўлиб келдингизку. Ана айвонга чиқинг, совиган чой бор.

Азиз ва Салтанатнинг суҳбати уларнинг ўзаро муносабатини аниқ қилиб кўрсатиб турибди. Бунда эр ҳукмини ўтказадиган шароитда эмас, у императив конструкция ишлатмаяпти, аксинча, умумий сўроқ гапга бўлишсиз маъно берувчи «йўқми» сўзи Салтанатга нисбатан ҳурматини кўрсатиб турибди. Аммо Салтанат турмуш ўртоғининг ҳурматига етарлича жавоб бермаяпти, «Вой тавба» сўз бирикмаси турмуш ўртоғига нисбатан бўлган ҳурматсизлик кўрсаткичидир.

3. – Will you? – asked Angela.

– **Mightn't hurt – this once, – responded Thomas lightly.**

– **What will you do with the kids? ... may be so – if we are not gone too long.**

And so it was decided that Tomas and Angela would accept invitation to the Sommerses' party [4].

Юқоридаги мисолда, Томас ва Анжела Соммерс оиласи томонидан уюштирилаётган кечага таклиф қилинган. Томас таклифни рад этмаслик мақсадида «may» модал феълининг юмшатиш шакли «might», яъни ўтган замонда қўллаб, «not» инкор юкламаси орқали Анжеллага хурмати янада чуқурлигини ифодаллагани кўриниб турибди, киз эса «may be» модал феъли билан ўз фикрини юмшаттиряпти.

Д.Таннен «You just don't understand» китобида шундай фикр беради: суҳбат – аёллар учун муносабатларни яқинлаштириш ва ривожлантириш воситаси бўлса, эркеклар учун эса жамиятда ўз мустақиллиги, мавқеини ушлаш билиш тартиб-қоидаларига риоя қилиш хусусиятларини намоён қилишдир.

Бироқ бизнинг кузатувларимиз натижасида қуйидаги хулосага келдик: эркеклар ижтимоий мавқеи нуқтаи назаридан аёллардан кўра баландроқ поғонада эканлигини кўрсатиш ўрнига аёлларга нисбатан хурмати баланд, суҳбат давомида аёллар ўзини қулай ҳис этиш имконини яратиб беришга интилишлари маълум бўлди [5].

Хулоса қилиб айтганда, гендер тилшунослигида аёллар ва эркеклар нутқининг фарқлари бўйича талайгина маълумотлар йиғилган бўлиб, кўпгина тилшунослар ишларида аёллар эркекларга қараганда эътиборга молик бўлган тил шакллари қўллаши ва уларнинг нутқи ўзгарувчанлиги (**вариатив**) тадқиқ қилинган. Эркекларнинг нутқи тил ўзгаришларига оғзаки нутқни жалб қила туриб фаоллик билан кўникма ҳосил қилади.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, инглиз тилида аёллар нутқида аёллар нутқи **of course, really, just, honey, тавба, дадаси, яна каби** аниқ лисоний воситалар билан эркеклар нутқи эса, қисқалик, кўполлик, афзал кўриш каби хусусиятлар билан бир-биридан фарқланади.

Бизнинг фикримизча, аёллар ва эркеклар нутқини аниқ қилиб чегаралаб бўлмайди. Шу билан бирга, гендерлик хусусиятларни ҳам маълум сони аёллар нутқида ва бошқалари эркеклар нутқида хос деб айтиш қисман ноўрин. Чунки аёллар ва эркекларнинг лисоний нутқ шакллари танлашга турли омиллар, яъни ҳар бир шахс этник келиб чиқиши, ирқий тегишлилиги, дини, ёши, касбидан таъсир қилади.

Инглиз бадиий адабиётидан олинган баъзи мисолларда аёл доминантаси акс этган, эркек аёлнинг фикрини рад эта олмас ҳолатлари учради. Инглиз маданиятида бундай ҳолат одатий ҳисобланиб, ўзбек маданиятида бундай ҳолатлар учрамайди. Инглиз бадиий адабиётидан олинган мисолларда ўзбек аёлларининг нутқ фаолиятидаги эътиборга молик ана бир хусусиятининг гувоҳи бўлди. Бунда аёллар нутқида суҳбатдошига нисбатан хурмат, сабрлилик, бир-бирини ўзаро тушунишга интилиш стратегиялари намоён бўлган.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш жоизки, мазкур тилларда аёллар нутқида ифодаланаётган хурмат эркеклар нутқида қараганда кучли ифода этилиши ҳамда аёллар хурматга доир жумлаларни тўлиқ ва узунроқ тузишлари аниқланди.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Искандарова Ш.М. Ўзбек нутқ одатининг мулоқот шакллари. НДА, Самарқанд, 1993.
2. Мўминов С., Расулов Қ. Комуникантларнинг ижтимоий роли ва нутқий мулоқот ҳақида // Услугунослик ва фразеологиянинг долзарб муаммолари. –Самарқанд: СамДУ, 2007.
4. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). Politeness some universals in language use. Cambridge, England: Cambridge University Press
5. Ruziyeva N. (2020) Face concept in the category of politeness//European Journal of Humanities and Educational Advancements, 1(4), 15-20.

УЎК 81-13

ПАРЕМИОЛОГИК БИРЛИКЛАР ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ТАРКИБИЙ-ТИПОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

З.Н. Сафармахматова, мустақил тадқиқотчи, Термиз давлат университети, Термиз

Аннотация. Ушбу мақолада паремиологик бирликлар тушунчаси ва унинг таркибий-типологик хусусиятлари, паремиологик бирликлар семантик таркиби жиҳатидан мақол ва маталларга ўхшаш афоризмлар кўриб чиқилди.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ
АХБОРОТНОМАСИ

3 май — Жаҳон матбуот эркинлиги
кунига бағишланган махсус сон
№76
2021 й., май

Ўзбекча матн муҳаррири:
Русча матн муҳаррири:
Инглизча матн муҳаррири:
Мусаххих:
Техник муҳаррир:

Рўзметов Дилшод
Ҳасанов Шодлик
Мадаминов Руслан, Ламерс Жон
Ўрозбоев Абдулла
Шомуродов Журъат

“Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси” Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги
Хоразм вилоят бошқармасида рўйхатдан ўтган. Гувоҳнома № 13-023

Теришга берилди: 21.05.2021
Босишга рухсат этилди: 24.05.2021.
Қоғоз бичими: 60x84 1/8. Адади 70.
Ҳажми 20 б.т. Буюртма: № 6-Т

Хоразм Маъмун академияси ноширлик бўлими
220900, Хива, Марказ-1
Тел/факс: (0 362) 226-20-28
E-mail: mamun-axborotnoma@academy.uz
xma_axborotnomasi@mail.ru

(+998) 97-458-28-18